

ΓΙΑΝΝΗ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ν. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΥ — ΚΟΝΙΤΖΙΟΤΗΣ

(Ο Εὐεργέτης)

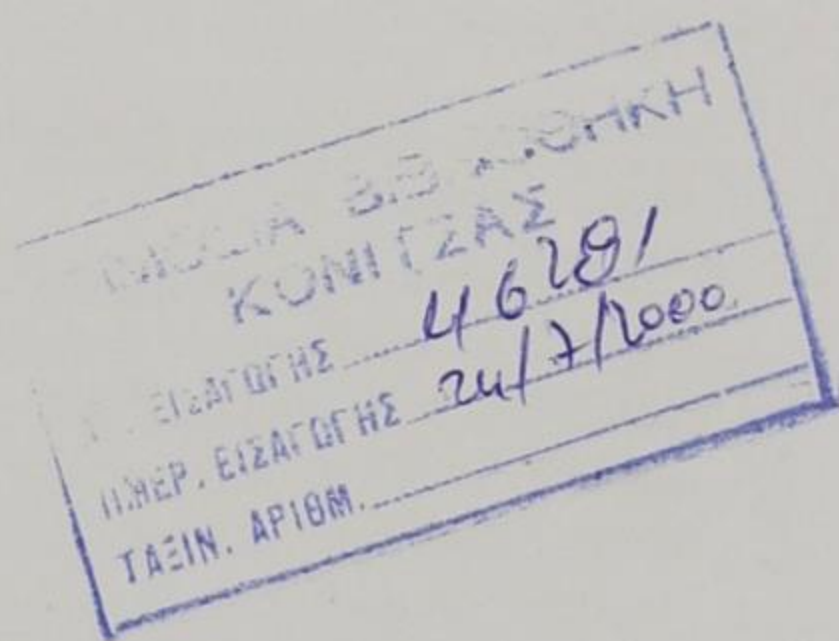
ΑΝΑΤΥΠΟ ΑΠΟ ΤΟ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ» 1981

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

1981

82

ΓΙΑΝΝΗ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ν. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΥ — ΚΟΝΙΤΖΙΟΤΗΣ

(Ο Εϋεργέτης)

ΑΝΑΤΥΠΟ ΑΠΟ ΤΟ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ» 1981

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

1981

Στόν κατάλογο τῶν ἐλεοθετῶν ἢ κληροδοτῶν τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων, πού καταχωρεῖ ὁ Π. Ἀραβαντινός στή ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ του, (Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, τ. 2ος, σελ. 272, ἔκδ. 1856) σάν πρῶτος (χρονολογικά) ἐλεοθέτης ἀναφέρεται ὁ Παναγιώτης Χατζηνίκου, μέ κατάθεση στή Ρωσία 21.000 ἀσσιγνάτσιες, καί στή Βιέννη 19.500 φιορίνια.

Γιά τόν κατάλογο αὐτό ὁ ἴδιος λέει ὅτι «οὐκ εἶχομεν θετικήν γνῶσιν πότε ἠκμαζον ἀκριβῶς, καί ποῖοι οἱ οὐσιώδεις ὄροι τῆς διαθήκης ἐνός ἐκάστου, διότι αἱ διαθήκαι αὐτῶν κατεστράφησαν ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1820, καί οὐδεὶς κώδῃξ ἔμεινε κοινός, διὸ καταχωροῦμεν, κατὰ χρονικήν ὡς ἔγγιστα σειράν τοὺς ἀειμνήστους ἐκείνους εὐεργέτας ὡς ἔπεται».

Μετά τόν Παναγιώτη Χατζηνίκου, ἀκολουθοῦν ἐλεοθέτες μέ μεγαλύτερα κληροδοτήματα, ὅπως ὁ Γεώργιος Γοργόλης καί υἱός (60.000 ἀσσιγ.), ὁ Δημήτριος Παυλῆς (45.000 φιορίνια), ὁ Ζώης Καπλάνης (170.000 ἀσ.), ὁ Ἰωάννης Μάνθου Κονιτζιώτης (48.000 ἀσ.), ὁ Παναγιώτης Ζούκας (95.000 ἀσ.), ὁ Ἰωάννης Χριστοδούλου (50.000 ἀσ.), ὁ Μπαλάνος Τροφίμ Μάτζος (177.000 ἀσ.), οἱ Ζωσιμάδες (500.000 φιορ.), ὁ Γεώργιος Χατζηκώστας (105.000 ἀσ.) κλπ.

Ἔτσι, ὁ Χατζηνίκου εἶναι μέν πρῶτος χρονολογικά εὐεργέτης τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων, δέν εἶναι ὅμως ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς. Καί χωρὶς ἀκόμα νὰ λογαριάσουμε τόν ὄγκο τῶν κληροδοτημάτων πού διέθεσε ὁ Παναγιώτης Χατζηνίκου (ἐκτὸς Ἡπείρου βέβαια, πού ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω εἶναι σημαντικώτατος), τὸ γεγονός καί μόνο ὅτι ὁ Παναγιώτης Χατζηνίκου βρίσκεται πρῶτος στή λίστα τῶν ἠπειρωτῶν εὐεργετῶν, καί μάλιστα στή λίστα ἐκείνη τῶν εὐεργετῶν πού ξεκινάει τὰ τέλη τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα, συνεχίζει τὸν δέκατο ἔνατο καί τὸν εἰκοστό αἰῶνα, χωρὶς ἀκόμα νὰ χεῖ κλείσει ὀριστικά, κάνει τὸν Παναγιώτη Χατζηνίκου κάτι παραπάνω ἀπὸ σημαντικό, θάλεγα μοναδικό, ἢ ἀνεχτίμητο, ἂν σκεφτεῖ κανένας πόσο αποφασιστικός εἶναι ὁ ρόλος τοῦ «πρωτοπόρου» ἢ τοῦ ANIMATEUR σ' αὐτὲς τίς περιπτώσεις, τί καίριο ρόλο παίζει ἢ μίμηση στήν ὅλη ψυχική διαδικασία πού καταλήγει στήν ἀπόφαση

νά διαθέσει κάποιος τήν περιουσία του σέ κοινωφελείς σκοπούς, τὸ προηγούμενο παράδειγμα κλπ.

Χωρίς νά ἐπιμείνουμε περισσότερο, σημειώνουμε ἐδῶ, πὼς ὄλο αὐτὸ τὸ ἄνθισμα τοῦ μοναδικοῦ φαινόμενου τῆς ἀφιέρωσης περιουσίας στὰ κοινά, πού σημειώθηκε στὴν Ἑπειρο κατὰ κύριο λόγο, αὐτὴ τὴν ἐποχὴ δὲν μπορεῖ νά εἶναι ἄσχετο ἀπὸ τὸ φαινόμενο τοῦ διαφωτισμοῦ στὴν Ἑπειρο, τὸ ρόλο τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, τὸ πέρασμα τοῦ Ἀη Κοσμᾶ κλπ. Κι εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς ὄλο τοῦτο τὸ φούντωμα τοῦ πολιτιστικοῦ ἐποικοδομήματος καὶ ἡ διαμόρφωση τῆς εἰδικῆς κοινωνικῆς συνείδησης τοῦ εὐεργέτη, θᾶχει τὶς ρίζες του σέ βαθιές κοινωνικοπολιτικὲς ἀναδιαρθρώσεις, κι ἄλλες ἀλλαγές, πού θᾶξιζε τὸν κόπο νά ἐρευνηθοῦν βαθύτερα.

Καθὼς θὰ δοῦμε παρακάτω, ἡ ζωὴ τοῦ Παναγιώτη Χατζηνίκου δένεται μὲ τὴν παιδική, ἐφηβικὴ καὶ πρώτη ἀντρικὴ ἡλικία τοῦ Ζώη Καπλάνη, στοῦ ὁποίου τὴν τύχη, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄλη διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα, ὁ Χατζηνίκου ἄσκησε ἀποφασιστικὸ ρόλο. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ γιὰ ὅσα εἶπαμε παραπάνω, αὐτὸ πού γράφει ὁ ἀνώνυμος μεταφραστὴς τοῦ Ρούσικου βιβλίου «Σπάνια εὐποιίας ἔργα τοῦ Ζώη Κωνσταντίνου Καπλάνη» (Μόσχα 1809) στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου. Ἀφοῦ ἀναφέρει ὅτι ὁ Καπλάνης ἐξακολουθοῦσε καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Χατζηνίκου νά βοηθᾷ διὰ «πανιός, καθὼς τοὺς εἰς Μόσχαν παρευρισκομένους ἐνδεεῖς, οὕτως καὶ τοὺς ἐν τῇ παιρίδι αὐτοῦ πτωχοὺς, δι' οὗ ἐπλήρου πρὸς αὐτοὺς τὸ χριστιανικὸν αὐτοῦ ἀπαραίτητον χρέος. Καὶ σωματικῶς μὲν ἐμακρύνθη ἀπὸ τῆς παιρίδος αὐτός, νοερῶς δὲ μᾶλλον ἐπληθύνθη αὐτῷ ὁ ἔρος πρὸς αὐτήν, ἐπειδὴ πρῶτον καὶ θεῖον ἔργον εἶχε διὰ πανιός τὸ καλὸν τῆς παιρίδος του, πρὸς τὸ συνιρέχειν ἐκεῖ, τὰ κατὰ δύναμιν τοῖς δεομένοις, καταλήγει:

«Ταῦτα τὰ θεάρεσια ἔργα ἐκδιδάχθη αὐτός κατ' ἀρχὰς παρὰ τοῦ ἁγίου ἐργασίου εὐεργείου αὐτοῦ Π. Χαιζῆ Νίκου, ὅστις οὐχὶ μόνον διὰ πανιός ἦν βοηθῶν δόσει ἀδρᾶ τοῖς πτωχοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἔτι ὢν, πρῶτος τῶν Γραικῶν αὐτὸς κατέθειτο αἰωνίως, εἰς τὸ ἐν Μόσχᾳ Ἱμπερατορικὸν Ὁρφανοτροφεῖον ἑρούβλια εἰκοσιπέντε χιλιάδας, ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας Γαζοφυλάκιον (κοινῶς Μπάγκον) ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων ἐξ ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας, ὧν τὸν κατ' ἔτος τόκον, διορίσατο πρὸς χορηγῶν διαφόρων θεαρέσιων εὐποιῶν εἰς τὴν παιρίδα αὐτοῦ πόλιν τῶν Ἰωαννίνων».

2

Ὁ Παναγιώτης Χατζηνίκου γεννήθηκε τὸ 1709 καὶ πέθανε τὸ 1796. Εἶναι θαμιμένος στὸ Μπρασόφ τῆς Ρουμανίας, τὴν ἀλλοτινὴ Στεφανούπολη, πού τὰ χρόνια τοῦ Χατζηνίκου ἀνήκε στὴν Αὐστρουγγρική Αὐτοκρατορία. Καὶ στὸν τάφο του, πού βρίσκεται στὸ ἑλληνικὸ νεκροταφεῖο τοῦ Μπρασόφ, δίπλα ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν «Ἐθνικὴ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία» τῆς Ἁγίας Τριάδας, εἶναι γραμμένα τὰ παρακάτω:

*«Παναγιώτης Χατζηνίκου ἐνιαῦθα καθεύδει
δοῦλος μὲν Π'α Θεοῦ, ἡ δὲ φίλος μέροποις
Καυὰ μὲν Ἰωάνν(ινα) εἰέξαιτο, ἔσχε δὲ ἄλλη
Βρασοβὸν ἡ κώμη ἔνεκα ἐμπορίας
ἢτ' ἐκυδεύσαιτο εἰς θαθὺν γήρας κείνον ἰόντια
οὔδ' ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἄμφω ἐκωκυσαίτην*

XXX

ἐγεννήθη μὲν ἐν ἔτει (1709)

Κατὰ δὲ τῷ 1796 Μαριίου τὶ 28 ἐτελεύτι(ησε)»

(Βλ. Ἀρχιμανδρίτου Χριστοφόρου Κτενᾶ: «Αἱ Ἐπιγραφαὶ καὶ οἱ Ἀφιερῶται τῆς ἐν Στεφανουπόλει Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδος» Βουκουρέστιον, 1938, σελ. 25. Καθὼς καὶ ἰδίου: «Λεύκωμα τῆς ἐν Στεφανουπόλει Ἐθνικῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδος», Βουκουρέστιον, 1937, σελ. 25).

Ἀπὸ τὸ παραπάνω ἐπιτύμβιο φαίνεται καθαρὰ ὁ χρόνος γέννησης, τὸ ἐπάγγελμα, ὁ τόπος γέννησης καὶ ὁ χρόνος τοῦ θανάτου τοῦ Παναγιώτου Χατζηνίκου. Ἀπ' αὐτὰ πού ξέρουμε καὶ συμβαίνουν κατὰ κανόνα, μὲ τὴν παραπάνω μνήμη, ξεκαθαρίζονται ἀπόλυτα ὁ χρόνος θανάτου καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πεθαμένου. Καὶ θὰ πρέπει ν' ἀμφισβητηθοῦν ἡ χρονολογία καὶ ὁ τόπος γέννησής του, στοιχεῖα πού γιὰ τοὺς μοναχικοὺς — ἄγαμους ξενητεμένους (ὅπως ἦταν ὁ Παναγιώτης Χατζηνίκου) μετὰ τὸ θάνατό τους, ἀπὸ χίλιους δυὸ λόγους μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ἀπόλυτα γνωστά, σ' αὐτοὺς πού ἀναλαμβάνουν τὸ ἔργο τῆς σύνταξης τοῦ ἐπιτύμβιου ἢ τῆς βιογραφίας.

Φαίνεται, ἀπ' ὅσα γράφει ὁ Ἀρχιμ. Χριστόφορος Κτενᾶς («Λεύκωμα κλπ» σελ. 32 καὶ «Ἐπιγραφαὶ κλπ.» σελ. 37), στὴ Ρουμανία ἀμφισβητήθηκε καὶ ὁ χρόνος τοῦ θανάτου τοῦ Π. Χατζηνίκου ἀλλὰ καὶ ἡ ἑλληνογλωσση καταγωγή του. Ἔτσι, ἀναφέρει πῶς ὁ πατήρ Κάντιδος Μουσσλέα στὸ ἔργο του «TARA BARSEI» (σελ. 27), τοποθετεῖ χρονολογικὰ κάποιον ἐπεισόδιον ἀνάμεσα στὸν Παναγιώτη Χατζηνίκου καὶ τὸν ἱερέα Γ. Χαΐνες νὰ λαβαίνει χώρα στίς 29 Δεκεμβρίου 1796, πού σημαίνει, ὅπως γράφει ὁ Κτενᾶς, ὅτι τὰ γρα-

φέντα «ὕπὸ τοῦ πατρὸς Μουσσελέα, ἦσαν ἀποκυήματα τῆς φαντασίας αὐτοῦ, καὶ ἐγράφησαν οὐχὶ χάριν τῆς Ἱστορίας, πρὸς ἣν δὲν ἀνταποκρίνονται, ἀλλ' ὅπως φανῆ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του ὅτι γράφει νέον τι περὶ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας (ἐννοεῖ ἐδῶ τὴν Ἁγία Τριάδα τοῦ Μπρασόφ, τῆς ὁποίας ἱδρυτῆς εἶναι ὁ Π. Χατζηνίκου), τὸν ὁποῖον δὲν χωνεύουσι διότι ἱδρυσεν ἐκκλησίαν ὀρθόδοξον, οὐχὶ μικτὴν ἑλληνορωμανικὴν, ἀλλὰ καθαρῶς ἑλληνικὴν». Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἀναφέρεται σ' ἐκβιαστικὴ ἐνέργεια τοῦ ρουμάνου ἱερέως Γ. Χάϊνες «εἰσοδύσαντος εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ μετὰ δύο μαριτύρων, τοῦ ἐπόπιου Λάγκε καὶ ἐνὸς γραμματιέως καὶ θέλοντος ἵνα ἐκβιάσῃ αὐτὸν καὶ ὁμολογήσῃ ἐνώπιον αὐτῶν, ἐὰν εἶπεν ἢ ὄχι ὅτι δὲν θὰ ἱδρύσῃ τὰ δύο ἐκεῖνα ἱδρύματα (τουτέστι τὸ Ταμεῖον τῶν πιωχῶν τοῦ Βρασοσοβοῦ καὶ τὸ τῆς σχολῆς) μέχρις ὅτου ὁ Ῥωμᾶνος καπελλᾶνος δὲν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐξήτει ὅπως διαταχθῆ ὁ Ῥωμᾶνος ἱερεὺς νὰ μὴν ἐνοχλῆ αὐτὸν τοῦ λοιποῦ, ἀσθενῆ ὄντα, καὶ νὰ παύσῃ νὰ ὑβρίζῃ αὐτόν».

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὁ Κτενάς ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰωάννης Ἱππότης DE PUSCARIU «μετεβάπτισεν εἰς Ἀρωμάνον» (Κουτσόδραχο) τὸν Παναγιώτη Χατζηνίκου.

Σημειώνουμε ἐδῶ, ὅτι κι ὁ δικός μας Π. Ἀραβαντινὸς (Χρονογραφία, τ. Πος, σελ. 265) κάνει λάθος γράφοντας ὅτι τὸ 1700 «εἰκάζεται ὅτι ἔζων οἱ ἐλεοθέται Παναγιώτης Χατζηνίκου, Κώστας Γεωργίου...», τοὺς ὁποίους μάλιστα φέρνει σὰ σύγχρονους μ' ὄλους τοὺς Γιαννιωτὲς πρὸυχοντες πούφερναν θόλτες πάνω στὴν παγωμένη λίμνη στὶς 15 τοῦ Γενάρη τοῦ 1687, σύμφωνα μὲ τὸ γνωστὸ στιχούργημα τοῦ ἱερομόναχου Παΐσιου «Ἐπαινος τῶν Ἰωαννίνων» (βλ. Γνώμαι ἠθικαὶ καὶ πολιτικά, Ἐνετίησι 1778 (αψογ)).

Στοιχεῖα δέδαια γιὰ ἀμφισβήτηση τοῦ παραπάνω (1709) χρόνου γέννησης τοῦ Π. Χατζηνίκου δὲν ὑπάρχουν.

3

Κεῖνο ποὺ ὅπωςδὴποτε ἀμφισβητεῖται εἶναι ὅτι σὰν τόπος γέννησης — καταγωγῆς τοῦ Παναγιώτη Χατζηνίκου θεωροῦνται τὰ Γιάννινα. Γιατὶ εἶναι σίγουρο πὼς ὁ Παναγιώτης Χατζηνίκου εἶναι Κονιτσιώτης.

Γιὰ τὸ ὅτι ὁ Π. Χατζηνίκου εἶναι Κονιτσιώτης, ἔχουμε τὰ παρακάτω στοιχεῖα:

- α) Ἡ παράδοση τῶν προηγούμενων γενιῶν τὸν ἔφερνε Κονιτσιώτη.
- β) Στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα, ἀρχὲς ἐτούτου, οἱ Κονιτσιῶτες ἔδειχσαν καὶ τὸ σπίτι του (τῆς Χατζίνας — Γενεράλη, πίσω ἀπ' τὸ Φλωραῖικο),

προσδιορίζοντάς το σαν άρχοντόσπιτο, πού οί τελευταίοι ένοικοί του έπαιρναν βοηθήματα άπ' τή Βιέννη, σά συγγενείς του Π. Χατζηνίκου.

γ) Τò γεγονός ότι έξω άπό τά Γιάννινα, ό Π. Χατζηνίκου, άφησε και στήν Κόνιτσα κληροδοτήματα, όπως θά δοϋμε παρακάτω (όπως κι ό Ζώης Κα-

Προσωπογραφία του Παναγιώτη Χατζηνίκου
(1709—1796)

πλάνης στό Γραμμένο, πούταν τò χωριό του, άν και στή διαθήκη του άποκαλεί πατρίδα του τά Γιάννινα), και

δ) Τά άδιάσειστα γραφτά κείμενα τών έξουσιοδοτήσεων, πού έστελγαν οί πρόκριτοι τής Κόνιτσας (τò πρώτο πού έχουμε στα χέρια μας έχει ήμερομηνία 5 'Απριλίου 1834) κι ό Δεσπότης της, στόν 'Αναστάσιο Μπούμπα, νά εισπράξει άπ' τò 'Ορφανοτροφείο τής Μόσχας τόν τόκο τών 4.000 ρουβλιών, τά όποια ήταν εκεί άφιερωμένα στήν πόλη τής Κόνιτσας, μαζύ μ' άλλα 12.000 ρούβλια πούταν άφιερωμένα στήν πόλη τών 'Ιωαννίνων. "Η τήν άλλη έξουσιοδότηση